

PHÂN TÍCH CÁCH CHUYỂN DỊCH CÂU VÔ NHÂN XUNG BỊ ĐỘNG TIẾNG PHÁP SANG TIẾNG VIỆT

ANALYSIS OF THE WAY OF TRANSLATION OF FRENCH PASSIVE IMPERSONAL SENTENCES INTO VIETNAMESE

Nguyễn Thị Thu Trang*

Trường Đại học Ngoại ngữ – Đại học Đà Nẵng, Việt Nam¹

*Tác giả liên hệ / Corresponding author: ntthtrang@ufl.udn.vn

(Nhận bài / Received: 16/3/2024; Sửa bài / Revised: 07/5/2024; Chấp nhận đăng / Accepted: 08/5/2024)

Tóm tắt – Bài báo hướng đến việc nghiên cứu cách chuyển dịch câu vô nhân xưng bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt, từ đó chỉ ra những cách diễn đạt tương đương của loại câu này trong tiếng Việt. Việc phân tích được thực hiện dựa trên 140 bản dịch câu vô nhân xưng bị động của sinh viên năm 4 tại Khoa Tiếng Pháp Trường Đại học Ngoại ngữ - Đại học Đà Nẵng. Kết quả cho thấy, câu bị động vô nhân xưng trong tiếng Pháp có thể được diễn đạt dưới nhiều hình thức tương đương trong tiếng Việt, không nhất thiết là hình thức bị động nhưng vẫn giữ nguyên nội dung cần diễn đạt. Phân tích cũng cho thấy, các thủ pháp dịch thuật thường được sử dụng để dịch các loại câu này sang tiếng Việt. Việc nắm rõ được những hình thức diễn đạt tương đương và cách dịch câu bị động vô nhân xưng sẽ góp phần nâng cao chất lượng việc dạy và học môn tiếng Pháp nói chung và môn dịch thuật nói riêng.

Từ khóa - Câu vô nhân xưng bị động; tiếng Pháp; chuyển dịch; tiếng Việt; diễn đạt tương đương.

1. Đặt vấn đề

Cũng như các loại câu vô nhân xưng (VNX) khác, câu VNX bị động là một kiểu câu tùy chọn có chủ ngữ hình thức “il” trống nghĩa cho phép tránh nhắc đến một sở đề (thème) chưa được biết đến. Do đó, câu VNX tạo nên phần thuyết của một phát ngôn không có phần đề hoặc có phần đề ẩn [1]. Câu VNX bị động thường có dạng cấu trúc: “Il + être + participe passé (quá khứ phân từ) hoặc “Il + verbe pronominal” (động từ phản thân) ít được dùng trong ngôn ngữ hàng ngày nhưng được dùng phổ biến hơn trong các văn bản khoa học và mang tính hàn lâm. Chính vì vậy, sinh viên thường hay gặp lúng túng khi tiếp cận với kiểu câu VNX bị động này.

Từ những quan sát thực tế trong quá trình giảng dạy, tác giả nhận thấy, trong tiếng Việt không tồn tại kiểu câu giống câu VNX bị động trong tiếng Pháp, nên sinh viên hay gặp khó khăn trong việc hiểu cấu trúc ngữ pháp của câu cũng như nghĩa câu, từ đó chuyển dịch sai nội dung cần diễn đạt. Hơn nữa, câu bị động trong tiếng Việt cũng là kiểu câu tùy chọn vì vậy khi chuyển dịch câu bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt sinh viên không nhất thiết sử dụng lại thể bị động giống như trong câu tiếng Pháp. Chính vì những lý do trên, nghiên cứu hướng tới tìm hiểu những vấn đề sau đây:

- Câu VNX bị động có thể được diễn đạt lại như thế nào trong tiếng Việt?

- Những thủ pháp dịch nào được sinh viên sử dụng để chuyển dịch câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt?

Abstract - The research aims to study how to translate French passive impersonal sentences into Vietnamese, thus indicating equivalent means of expression of this type of sentence in Vietnamese. The analysis was carried out based on 140 translations of impersonal passive sentences carried out by 4th - year students of the French Faculty of the University of Danang- University of Foreign Language Studies. The results show that impersonal passive sentences in French can be expressed in many other equivalent forms in Vietnamese, not necessarily passive but retaining the content to be expressed. The analysis also shows the translation forms that are commonly used to translate these types of sentences into Vietnamese. Understanding equivalent forms of expression and how to translate impersonal passive sentences will help improve the quality of learning French in general and translation in particular.

Key words - Passive impersonal sentences; French; translation; Vietnamese; equivalent expression.

- Và những thủ pháp dịch này có ảnh hưởng đến chất lượng bản dịch như thế nào?

Giải quyết được các vấn đề nêu trên sẽ giúp tác giả có thể hiểu rõ được những khó khăn trong việc lĩnh hội hiểu và diễn đạt lại câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt, từ đó góp phần nâng cao chất lượng dạy và học môn dịch nói riêng và môn tiếng Pháp nói chung.

2. Phương pháp nghiên cứu

2.1. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Dữ liệu nghiên cứu của tác giả là 140 câu dịch tiếng Việt từ các câu VNX bị động trong tiếng Pháp thu được từ bài dịch của sinh viên. Phạm vi sẽ chỉ giới hạn ở việc nghiên cứu cách dịch câu VNX bị động và giới hạn ở những câu dịch được cung cấp sẵn cho sinh viên.

Những sinh viên tham gia chuyển dịch câu VNX bị động sang tiếng Pháp là sinh viên năm thứ 4 có trình độ tiếng Pháp cuối B1 và đầu B2 theo khung năng lực 6 bậc ngoại ngữ dành cho Việt Nam. Các sinh viên này đã học môn lý thuyết dịch và cũng đã học các môn dịch viết, nhưng chưa tiếp cận nhiều với câu VNX bị động trong tiếng Pháp.

2.2. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

- Cách tiếp cận theo hướng so sánh đối chiếu câu VNX bị động trong tiếng Pháp và các câu dịch trong tiếng Việt qua bản dịch của sinh viên.

¹ The University of Danang - University of Foreign Language Studies, Vietnam (Nguyễn Thị Thu Trang)

- Phương pháp định tính phân tích câu VNX trong tiếng Pháp với bản dịch tương đương trong tiếng Việt.

Ngoài ra, để có thể hiểu rõ những khó khăn của sinh viên bắt đầu từ đâu, sau khi sửa các câu dịch của sinh viên, tác giả trình chiếu phần sửa lỗi trước lớp và trao đổi với các em nhằm hiểu rõ những lý do các em chọn cách chuyển dịch như đã làm. Việc trao đổi và phỏng vấn này giúp tác giả có những đánh giá khách quan hơn về việc sinh viên mắc lỗi trong quá trình dịch câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt.

3. Cơ sở lý thuyết

3.1. Đặc điểm câu VNX bị động trong tiếng Pháp

Theo Tomassone [2], trong tiếng Pháp câu VNX là “*câu có chứa một động từ đã chia, hợp số (cả hợp giống) với đại từ ở ngôi thứ ba “il” và đại từ này không thể hoán đổi với một đại từ ở ngôi thứ ba khác*”. Trong đó, đại từ VNX “il” đứng ở vị trí quen thuộc của chủ ngữ, mang các đặc tính ngữ pháp của chủ ngữ, nhưng không biểu hiện tác nhân nào, cũng không phải là phần “đề” của câu. Đại từ này trống nghĩa, không có sở chỉ (référent) và cũng không phải là từ thay thế mà đơn giản chỉ là một dấu hiệu ngữ pháp (indice grammatical) trong câu.

Trong khi đó, câu VNX bị động chính là câu VNX có chứa cấu trúc “*être + quá khứ phân từ*” hoặc có chứa động từ phản thân (động từ có *se*), là những cấu trúc giống với câu bị động thông thường. Tuy nhiên, theo Maingueneau [3] cần phải lưu ý rằng trong câu bị động với “*se*” - là “*tác nhân chỉ người không xác định*” (agent humain indéterminé), thì “*se*” không được xem như một tác nhân bổ ngữ (complément d’agent). Ví dụ, trong câu *Il se dit bien des choses par des gens.* (Nhiều điều được nói đến bởi mọi người), “*se*” là dấu hiệu của động từ phản thân mang nghĩa bị động chứ không phải là tác nhân bổ ngữ. Còn các câu bị động với cấu trúc “*être + PP*” cũng có thể chấp nhận một tác nhân bổ ngữ như trong câu sau: *Il a été dit bien des choses par Paul.* (Nhiều điều được nói ra bởi Paul).

Điều chỉ rõ sự khác biệt giữa hình thức bị động trong câu nhân xưng và câu VNX đó chính là chủ ngữ bị loại bỏ trong thể bị động thông thường, được thay thế bằng “il” VNX thay vì bổ ngữ trong thể bị động VNX.

Ví dụ:

Câu chủ động: *On a vu un homme.*

(Người ta đã nhìn thấy một người đàn ông)

Câu bị động: *Un homme brun a été vu.*

(Một người đàn ông tóc nâu đã được nhìn thấy)

Câu VNX bị động: *Il a été vu un homme brun*

(Một người đàn ông tóc nâu được nhìn thấy). [3, tr. 124].

Ngoài ra, có một số câu VNX bị động có chứa các động từ không thể được dùng ở dạng bị động trong câu nhân xưng.

Ví dụ: “*Il a été parlé de Pierre*”.

(Pierre được nhắc đến).

Trong trường hợp này, Pierre là bổ ngữ gián tiếp và không bao giờ có thể đóng vai trò chủ thể trong câu bị động nhân xưng.

Như vậy, câu VNX bị động là một kiểu bị động không hoàn chỉnh vì nó không có tác nhân hoặc phần đề không xác định.

Lưu ý rằng, câu VNX bị động thường được sử dụng trong một số văn bản mang tính quy tắc, mệnh lệnh và không đề cập đến người phát ngôn, hoặc không đề cập đến cả người phát ngôn lẫn người nhận phát ngôn như trong các ví dụ sau:

Không đề cập đến người phát ngôn:

En toutes circonstances, il est demandé aux élèves d’être polis et respectueux vis-à-vis de tous. (Tomassone)

(Trong mọi trường hợp, yêu cầu học sinh phải lịch sự và tôn trọng mọi người)

Không đề cập đến cả người phát ngôn và người nhận phát ngôn:

Il est interdit de fumer dans les lieux publics.

(Cấm hút thuốc tại nơi công cộng)

3.2. Các thủ pháp dịch thuật

Trong tác phẩm “Phong cách học so sánh tiếng Pháp và tiếng Anh” năm 1958, J-P Vinay và J. Darbelnet lần đầu tiên đã giới thiệu một phương pháp dịch tiên tiến bao gồm bảy thủ pháp dịch. Trong đó, các tác giả phân thành hai loại kỹ thuật: dịch trực tiếp bao gồm thủ pháp vay mượn, mô phỏng và dịch nguyên văn và kỹ thuật dịch gián tiếp bao gồm thủ pháp dịch chuyển đổi, chuyển điệu, tương đương và thích ứng. Những thủ pháp này tập trung vào việc dịch từng phần cụ thể thay vì dịch toàn bộ văn bản.

Do đối tượng nghiên cứu chính là phân tích cách dịch các câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt vì vậy tác giả thấy rằng việc phân tích bản dịch của sinh viên trong nghiên cứu này dựa trên các thủ pháp dịch của các tác giả nêu trên là hoàn toàn phù hợp. Trong phần dưới đây tác giả sẽ giới thiệu sơ lược về các thủ pháp dịch này nhằm cung cấp cơ sở lý luận phù hợp cho việc phân tích dữ liệu ở những phần tiếp theo.

3.2.1. Kỹ thuật dịch trực tiếp

- Dịch vay mượn

Vay mượn không thật sự được xem là một thủ pháp dịch do sử dụng lại các thuật ngữ của ngôn ngữ gốc, khi ngôn ngữ đích không có từ tương đương thay thế. Chẳng hạn như các từ: phim (film), bơ (beurre), internet, web... là những từ có nguồn gốc từ tiếng Anh hay Pháp được dùng lại nguyên văn trong tiếng Việt. Dịch vay mượn hay được sử dụng khi dịch các tên riêng, tên địa danh ...

- Dịch mô phỏng

Thủ pháp dịch này dựa trên sự mô phỏng cách diễn đạt hoặc mô phỏng cấu trúc ngữ đoạn trong tiếng nước ngoài để chuyển sang ngôn ngữ đích. Đối với mô phỏng diễn đạt, ngữ đoạn trong ngôn ngữ nguồn được dịch y nguyên trong ngôn ngữ đích, ví dụ như “*to fall in love*” trong tiếng Anh được dịch là “*tomber en amour*” (*tomber amoureux*) trong tiếng pháp. Hoặc, *honeymoon* (trăng mật) được dịch là *lune de miel*.

Đối với mô phỏng cấu trúc, các thuật ngữ mới trong ngôn ngữ đích thường tôn trọng cú pháp của ngôn ngữ nguồn. Chẳng hạn như “*Science-fiction*” (Khoa học viễn

tường) trong tiếng Anh được giữ nguyên là “*Science-fiction*” trong tiếng Pháp.

- Dịch nguyên văn

Là cách dịch sát nghĩa từ ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ đích, nhưng vẫn có điều chỉnh để phù hợp với ngữ pháp của ngôn ngữ đích. Thủ pháp dịch này thường hay được áp dụng khi hai ngôn ngữ có nguồn gốc chung và chia sẻ nền văn hóa tương đồng như: tiếng Pháp- tiếng Ý, tiếng Pháp- tiếng Anh, hoặc một số các ngôn ngữ khác trong phạm vi Châu Âu. Ví dụ, câu hỏi trong tiếng Anh: “What is your name?” trong tiếng Anh, được dịch sang tiếng Pháp là “Quel est votre nom?” (Bạn tên gì?).

3.2.2. Kỹ thuật dịch gián tiếp

- Dịch chuyển đổi

Là quá trình mà người dịch chuyển đổi một từ hoặc một đoạn văn từ ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ đích bằng cách thay đổi cấu trúc ngữ pháp mà không làm thay đổi ý nghĩa hoặc thông tin trong văn bản gốc. Ví dụ như câu nói trong tiếng Pháp “*Il a mentionné qu'il prendrait des vacances cet été*” (Anh ấy đã đề cập đến việc anh ấy sẽ đi nghỉ vào mùa hè này) có thể chuyển đổi mệnh đề phụ “*qu'il prendrait des vacances cet été*” bằng cụm danh từ “*ses vacances*” (kỳ nghỉ của mình) trong câu sau: “*Il a mentionné ses vacances cet été*” (Anh ấy đã đề cập đến kỳ nghỉ của mình vào mùa hè này).

Có hai loại dịch chuyển đổi: chuyển đổi bắt buộc và chuyển đổi tùy chọn. Ví dụ, đối với câu “*As soon as he gets up*” (Ngay khi anh ấy thức dậy), người dịch có thể chuyển sang tiếng Pháp bằng ngữ đoạn “*Dès son lever*” hoặc thành mệnh đề “*Dès qu'il se lève*”. Đó là một loại chuyển đổi tùy chọn, vì người dịch có thể lựa chọn giữa chuyển đổi hoặc mô phỏng cấu trúc của câu trong tiếng Anh. Ngược lại, cụm từ “*Dès son lever*” phải được chuyển đổi sang “*As soon as he gets up*” trong tiếng Anh, vì tiếng Anh không có cấu trúc tương đương.

Lưu ý rằng chuyển đổi có thể được thực hiện ngay cả bên trong một ngôn ngữ như trong trường hợp của “*il a annoncé qu'il reviendrait*”, (anh ấy đã thông báo sẽ trở về), có thể thay đổi thành “*Il a annoncé son retour*”. Trong trường hợp này “*son retour*” có ý nghĩa tương đương như “*qu'il reviendrait*”.

- Dịch chuyển điệu

Dịch chuyển điệu được định nghĩa như một phương pháp tái cấu trúc một câu của văn bản đích trong trường hợp dịch nguyên văn hoặc dịch chuyển đổi sang ngôn ngữ đích dẫn đến các câu văn đúng ngữ pháp, nhưng không phản ánh đúng bản chất của ngôn ngữ đích. Ví dụ, trong tiếng Anh, chúng ta nói “*It is not difficult to show...*” nhưng trong tiếng Pháp, có thể nói “*Il est facile de démontrer...*” hoặc “*il est difficile de démontrer...*”, tương tự như vậy, trong tiếng Việt, có thể sử dụng cả hai dạng phủ định và khẳng định: “*Không khó chứng minh được rằng...*” hoặc “*Có thể dễ dàng chứng minh rằng...*”

Có hai loại chuyển điệu đó là chuyển điệu liên quan đến cấu trúc cú pháp (câu bị động sang câu chủ động,...) và chuyển điệu liên quan từ vựng, khi sử dụng từ vựng khác nhau trong hai ngôn ngữ để miêu tả cùng một hiện thực, ví

dụ như “*maigre comme un clou*” (gầy như cái đinh) trong tiếng Pháp sẽ được chuyển dịch thành “*Gầy như que tăm*” trong tiếng Việt.

- Dịch tương đương

Dịch tương đương là cách dịch sử dụng văn phong và cấu trúc hoàn toàn khác biệt trong ngôn ngữ đích, nhưng vẫn giữ lại thông điệp trong nguyên bản gốc. Dịch tương đương được sử dụng rộng rãi khi dịch các thành ngữ, tục ngữ, hoặc các thành ngữ có sẵn. Ví dụ, người Anh khi gặp nhau sẽ hỏi “*How do you do?*” sẽ được dịch sang tiếng Pháp là “*Comment allez-vous?*” và dịch sang tiếng Việt là “*Anh/chị có khoẻ. không?*”. Hoặc thành ngữ “*C'est en forgeant qu'on devient forgeron*” (Nghĩa đen: Khi rèn sẽ thành thợ rèn), sẽ được dịch tương đương sang tiếng Việt là: “*Có công mài sắt có ngày nên kim*”.

- Dịch thích ứng

Dịch thích ứng là một dạng đặc biệt của dịch tương đương, cụ thể là tương đương trong tình huống. Dịch thích ứng chỉ áp dụng cho những trường hợp mà bối cảnh trong ngôn ngữ gốc không tồn tại trong ngôn ngữ đích. Chẳng hạn, trường hợp một ông bố đi xa trở về, hôn con gái lên môi là một nét văn hóa rất bình thường của người Anh, nhưng điều đó lại không thể chấp nhận được đối với văn hóa của nước Pháp. Vì vậy câu: “*He kissed his daughter on the mouth*” (Ông ấy hôn lên môi cô con gái) trong tiếng Anh phải được dịch trong tiếng Pháp là: “*Il serra tendrement sa fille dans ses bras*” (Ông ấy ôm con gái vào lòng). [5]

4. Kết quả và bàn luận

4.1. Các thủ pháp dịch và các cách diễn đạt lại câu VNX tiếng Pháp sang tiếng Việt được sinh viên lựa chọn

Khi phân tích các bản dịch của sinh viên, tác giả phân tích các lỗi dịch dựa trên hai nhóm lỗi chính do Gile [4] đề xuất như sau:

- Lỗi hiểu: cụ thể là các lỗi về nhận biết nghĩa (sai nghĩa, phản nghĩa, nghĩa mơ hồ và vô nghĩa)

- Lỗi diễn đạt: đó là các lỗi về ngữ pháp, không phù hợp với văn phong của tiếng Việt cũng như lỗi trong việc tái diễn đạt nghĩa.

Sau khi phân tích 140 câu VNX bị động đã được dịch sang tiếng Việt, tác giả nhận thấy có 28 lỗi sai, trong đó có 1 lỗi về hiểu sai và 27 lỗi về diễn đạt.

Lỗi hiểu:

Lỗi hiểu liên quan đến cấu trúc “*il + DT phản thân*” mang nghĩa bị động:

Pourtant, il s'est dit des choses historiques hier à Aqaba et il serait tout aussi erroné d'en minimiser l'importance.

→ Dịch đúng: *Tuy nhiên, những điều lịch sử đã được nói ra ngày hôm qua ở Aqaba và việc giảm thiểu tầm quan trọng của chúng cũng sẽ là sai lầm không kém.*

→ Sinh viên dịch: *Anh ấy đã tự nói những điều lịch sử vào hôm qua ở Aqaba và sẽ nhầm lẫn khi giảm tầm quan trọng của những lời nói đó.*

Như vậy, ở đây sinh viên không phân biệt được rằng động từ phản thân “*se dire*” mang nghĩa bị động, nhưng lại

nghe rằng “se dire” là “tự nhủ”, “tự nói” dẫn đến cách chuyển dịch sai câu này sang tiếng Việt. Thủ pháp dịch mà sinh viên dịch trong trường hợp này là dịch mô phỏng, giữ nguyên cấu trúc cú pháp của câu nguồn, trong khi đó theo như định nghĩa câu VNX, chủ ngữ “il” không hề mang một ý nghĩa ngữ nghĩa nào.

Lỗi diễn đạt

Đối với các cấu trúc “*il est permis de...*”, “*il est admis de...*”, “*il est reconnu que...*” sinh viên thường diễn đạt lại một cách khá vụng về trong tiếng Việt. Đặc biệt, khi các cấu trúc này đi đôi với một bộ ngữ là mệnh đề bổ ngữ hoặc là bổ ngữ trực tiếp thay thế cho toàn bộ câu.

*Khi bổ ngữ là một mệnh đề phụ

- *Jusqu'à la naissance de Dolly, il était admis que le processus de différenciation des cellules était irréversible chez les mammifères. (Odile Robert - Clonage et OGM, quels risques, quels espoirs ?).*

→ Dịch đúng: Cho đến khi cừu Dolly ra đời, quá trình phân bào không thể đảo ngược ở động vật có vú **vẫn được công nhận**.

→ Sinh viên dịch: Cho đến khi cừu Dolly ra đời, **đã được công nhận rằng** quá trình phân bào là không thể đảo ngược ở động vật có vú.

Như vậy, câu dịch của sinh viên không đúng về mặt ngữ pháp trong tiếng Việt do cụm từ “được công nhận” không có chủ ngữ. Lỗi dịch này cũng lặp lại ở câu sau:

Il est reconnu que le chômage des jeunes s'est accentué en Côte d'Ivoire.

→ Dịch đúng: Người ta thừa nhận rằng tỉ lệ thất nghiệp ở thanh niên đã tăng lên ở Côte d'Ivoire.

→ Sinh viên dịch:

Phương án 1: **Được công nhận rằng/ được biết rằng** tỉ lệ thất nghiệp ở thanh niên tại Côte d'Ivoire đã tăng lên.

Phương án 2: **Nó được công nhận rằng** thất nghiệp ở giới trẻ đã tăng lên ở Côte d'Ivoire.

Ở phương án dịch 2, các sinh viên đã nhầm lẫn chủ ngữ “il” VNX với chủ ngữ “il” - là đại từ nhân xưng ngôi thứ 3 số ít trong câu nhân xưng và dịch thành “nó” trong “nó được công nhận rằng...”. Tuy nhiên từ “nó” ở đây cũng tối nghĩa và tạo thành một câu vô nghĩa trong tiếng Việt.

Trong cả 2 phương án dịch trên, sinh viên đều sử dụng thủ pháp dịch mô phỏng (calque) bám sát trật tự và cấu trúc trong câu tiếng Pháp.

* Khi bổ ngữ là một bổ ngữ trực tiếp thay thế toàn bộ một câu:

- *Le clonage pourrait-il contribuer à protéger les espèces menacées ? Il est permis de le croire. (Odile Robert-Clonage et OGM quels risques, quels espoirs ?)*

→ Dịch đúng: Nhân bản có góp phần bảo vệ các giống loài có nguy cơ tuyệt chủng không? Chúng ta có thể tin tưởng vào điều đó.

→ Sinh viên dịch: Nhân bản có góp phần bảo vệ các giống loài có nguy cơ tuyệt chủng không? **Cho phép tin tưởng vào điều đó**.

Ở câu dịch này, sinh viên vẫn tiếp tục sử dụng thủ

pháp dịch mô phỏng dẫn đến chuyển dịch thành câu không có chủ ngữ, mang ý nghĩa không rõ ràng trong tiếng Việt.

Ngược lại, khi các câu VNX bị động có cấu trúc “*il est conseillé de + DT từ nguyên mẫu*” sinh viên lại không gặp bất cứ khó khăn nào khi chuyển dịch, do kiểu câu này đã từng xuất hiện trong giáo trình học tập của các em. Hơn nữa, “*il est conseillé de*” được sử dụng để đưa ra những lời khuyên, vì vậy gần như ngay lập tức, sinh viên sẽ dịch thành “hãy”, “nên” hoặc đôi khi là “các bạn hãy”. Rõ ràng kiểu câu VNX bị động nhưng mang nghĩa khuyên nhủ này lại gần gũi với các cấu trúc câu khiến trong tiếng Việt có phần dễ bỏ trống chỉ ngôi thứ hai. Chẳng hạn như “*Il est conseillé d'arriver à l'heure*” tương đương với câu “*Cần phải đến đúng giờ*” trong tiếng Việt.

Tác giả cũng nhận thấy, khi dịch câu VNX bị động, phần lớn sinh viên sẽ lựa chọn thủ pháp dịch chuyển điệu (modulation) để câu dịch phù hợp với văn phong của tiếng Việt. Đây là sự lựa chọn hoàn toàn đúng đắn bởi vì dịch chuyển điệu là cách dịch làm thay đổi quan điểm, làm sáng tỏ vấn đề hoặc cho thấy một cách nhìn riêng biệt về các sự vật, sự việc của người đọc trong ngôn ngữ đích khi những cách dịch khác có thể tạo nên những câu nói đúng ngữ pháp, nhưng không phù hợp với thần thái của ngôn ngữ tiếng Việt. Tuy nhiên, thủ pháp này không mang tính bắt buộc, bởi vì dịch giả có thể chọn cách bảo toàn cấu trúc gốc của phát ngôn trong tiếng Pháp mà vẫn không ảnh hưởng đến ý nghĩa và việc hiểu văn bản nguồn.

Thông thường, các câu VNX bị động sẽ được thay thế bằng câu chủ động, câu cầu khiến hoặc là câu bị động trong tiếng Việt.

Bảng 1. Thống kê các cách diễn đạt câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt

Tiếng Việt \ Tiếng Pháp	Chủ động	Cầu khiến	Bị động
Bị động	108	22	10
Tổng cộng	77%	15,9%	7,1%

Bảng 1 cho thấy, trong đa số trường hợp, sinh viên lựa chọn thủ pháp dịch chuyển điệu từ tiếng Pháp sang tiếng Việt: có tới hơn 77% sinh viên thay câu bị động bằng câu chủ động trong tiếng Việt. Gần 16% chọn chuyển dịch loại câu này sang câu mệnh lệnh đối với những câu mang ý nghĩa khuyên nhủ. Rất ít trường hợp (7,1%) sinh viên diễn đạt lại bằng câu bị động trong tiếng Việt. Những số liệu này cho thấy những sinh viên tham gia thực nghiệm nhìn chung có xu hướng sử dụng câu chủ động nhiều hơn để diễn đạt lại câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt mặc dù thể bị động vẫn có tồn tại trong tiếng Việt.

Hãy xem ví dụ sau:

Si après une semaine, aucune amélioration ne survient ou si vos symptômes réapparaissent souvent, il est conseillé de consulter un médecin.

Trong câu trên, cấu trúc “*il est conseillé de consulter un médecin*” diễn tả một lời khuyên, nhưng lại thường được sinh viên chọn chuyển dịch thành câu chủ động sang tiếng Việt như sau:

→ *Bạn nên đến bác sĩ khám/ Tôi khuyên bạn nên đến bác sĩ khám nếu sau một tuần không có cải thiện hoặc các triệu chứng thường xuất hiện lại.*

Hoặc thành câu cầu khiến:

→ *Hãy đến bác sĩ khám/ Khuyên bạn nên đến bác sĩ khám nếu sau một tuần không có gì cải thiện hoặc các triệu chứng thường xuất hiện lại.*

Điều này chỉ ra rằng việc lựa chọn chuyển câu VNX bị động sang tiếng Việt bằng một câu tương đương chủ động hay câu khiến đều phụ thuộc vào thói quen ngôn ngữ của mỗi sinh viên.

4.2. Ảnh hưởng của việc lựa chọn các thủ pháp dịch đến chất lượng bản dịch

Tác giả cũng nhận thấy, nếu sinh viên chọn giữ lại thể bị động trong bản tiếng Việt và họ có bản dịch tốt thì do các em hiểu rất rõ cấu trúc đặc biệt của câu VNX bị động. Mặt khác, những bản dịch tối nghĩa hoặc vụng về thường trùng khớp với những sinh viên lựa chọn thủ pháp mô phỏng, cụ thể là mô phỏng lại cấu trúc câu VNX bị động, trong khi trong tiếng Việt lại không tồn tại kiểu câu giống như câu VNX trong tiếng Pháp.

Bảng 2. Các thủ pháp dịch câu VNX bị động mà sinh viên lựa chọn

Thủ pháp dịch	Câu VNX bị động	Kết quả
Mô phỏng	X	Sai về lỗi cú pháp và ngữ nghĩa
Nguyên văn		
Chuyển đổi		
Tương đương	X	Phù hợp để dịch những câu có cấu trúc ngữ pháp khác biệt
Chuyển điệu	X	Chuyển câu VNX bị động thành câu chủ động hoặc câu khiến
Thích ứng		

Trong ba thủ pháp dịch mà sinh viên lựa chọn, dịch tương đương là thủ pháp ít được lựa chọn nhất. Tuy nhiên, đây lại là một trong những thủ pháp nên sử dụng khi hai ngôn ngữ Pháp và Việt sử dụng các cấu trúc và phong

cách hoàn toàn khác biệt để diễn tả cùng một tình huống hoặc thực tế.

5. Kết luận

Qua phân tích các bản dịch câu VNX bị động tiếng Pháp sang tiếng Việt của sinh viên, có thể thấy phần lớn sinh viên thường sử dụng thủ pháp dịch chuyển điệu. Việc sử dụng thủ pháp này giúp các em diễn đạt lại câu VNX bị động sang một dạng câu khác, phù hợp với thói quen và tư duy ngôn ngữ của người Việt hơn. Một số ít sinh viên vẫn còn chưa nắm vững cấu trúc đặc biệt của loại câu này dẫn đến hiểu sai và/ hoặc lựa chọn sai thủ pháp dịch thuật làm cho bản dịch tối nghĩa hoặc vô nghĩa, không chuyển tải được nội dung trong ngôn ngữ nguồn. Như vậy, việc lựa chọn các thủ pháp dịch phù hợp cũng có ảnh hưởng rõ rệt đến kết quả của bản dịch.

Nghiên cứu cũng làm rõ được rằng câu VNX bị động khi chuyển dịch sang tiếng Việt có thể có hình thức là một câu chủ động, câu cầu khiến hoặc là câu bị động giống trong ngôn ngữ nguồn, nhưng vẫn đảm bảo truyền tải nội dung thông điệp.

Từ những nhận xét trên, với tư cách là những người tham gia giảng dạy môn dịch thuật, tác giả sẽ có những hướng điều chỉnh phù hợp nhằm giúp sinh viên thụ đắc ngôn ngữ cũng như cung cấp thêm cho các em các hành trang lý thuyết và thực hành để việc học dịch tốt hơn nữa.

Tác giả hy vọng rằng nghiên cứu này cũng ít nhiều hữu dụng đối với các đồng nghiệp khác cũng như đối với những người học tiếng Pháp hiện tại và trong tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] M. Riegel, J-C Pellat, and R.Rioul, *Grammaire méthodique du français* (7e édition), PUF, 2018.
- [2] R. Tomassone, *Pour enseigner la grammaire*. Delagrave, 2002.
- [3] D. Maingueneau, *La traduction aujourd'hui*. Hachette-Livre, 1999.
- [4] D. Gile, *La traduction- la comprendre, l'apprendre*. Paris: PUF, 2005.
- [5] J-P. Vinay and J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*. Didier, 1958.